

Een goed begin is het halve werk – Een schrijfcursus voor studenten en leerlingen

1 januari 1992

Auteur: Claar van den Biggelaar

Volume: 23

Nummer: 5

Pagina's: 170-178

Documenten

- [moer_jrg23_037.pdf](#)

claar van den biggelaar probleem te stuiten zodra ze een paper en later in de studie een scriptie moeten schrijven ze ontdekken dat het hen ontbreekt aan een duidelijk beeld hoe ze het schrijven van een langere tekst op een zo efficiënt en zo goed mogelijke manier aan moeten pakken het ontbreekt hen het halve werk kort gezegd aan inzicht in het schrijfproces uit recent onderzoek naar schrijfonderwijs een schrijfcursus voor in het wetenschappelijk onderwijs kaldeway oost t990 en op grond van mijn eigen erva studenten en leerlingen ring in het wetenschappelijk onderwijs blijkt dat veel schrijfproblemen opgelost kunnen worden wanneer er aandacht wordt besteed aan inzicht in het schrijfproces in het bijzonder in de stap over schrijven is al veel geschreven maar kennelijk pen die aan het eigenlijke schrijven voorafgaan nog niet genoeg want de schrijfprestaties van abitu en rieten laten te wensen over op de rijksuniversi in het feit dat schrijven naast vooruitkijken ook teit in utrecht krijgen studenten nederlands een terugkijken vereist cursus schrijven clara van den biggelaar bewerkte hoewel mijn eigen ervaring met schrijfon deze voor het voortgezet onderwijs in dit artikel derwijs in het voortgezet onderwijs nog pril vertelt zij over het waarom het wat en het hoe is constateer ik afgaande op het gebrek aan inzicht in het schrijfproces bij studenten dat het schrijfonderwijs op de middelbare school vragen en uitgangspunten nog te veel gericht lijkt te zijn op het eindproduct en te weinig op het proces dat daaraan mijn interesse voor schrijfonderwijs stamt uit voorafgaat de tijd dat ik als student assistent aan de rijij hoe kom ik tot een concreet en afgebakend een aantal jaren geleden schrijfcursussen aan onderwerp wat moet ik hier allemaal over studenten heb gegeven en tevens betrokken was zeggen hoort dit er ook nog bij als ik voor bij de verdere ontwikkeling daarvan in het on bepaalde informatie heb gekozen hoe kan ik derdeel onderzoek van de opleiding tot eerste die dan in een tekst verwerken wat is een graads leraar nederlands aan de xuu heb ik goede doelstelling hoe controleer ik of het deze ervaring geprobeerd te vertalen

naar een plan dat ik vooraf bedacht heb wel uitvoerbaar lessenserie zakelijk schrijven voor de boven is waar moet ik dan op letten als ik van mijn bouw van het voortgezet onderwijs plan afwijk wat zijn daar dan de consequenties nu een jaar later en iets wijzer kan ik die van met andere woorden hoe kan ik de chaos resultaten aanvullen met ervaring met het bedwingen of zulke strategische vragen in gericht schrijven project en met scriptie de voorbereiding op het traditionele opstel of trainingen voor studenten ditmaal aan de op het gericht schrijven worden gesteld lijkt erasmus universiteit rotterdam in dit artikel nog te vaak afhankelijk te zijn van de kennis en zal ik allereerst duidelijk maken wat de uit interesse van de betrokken docent gangspunten waren die de cursus voor studen in het door hen ontwikkelde proces pro ten in het wetenschappelijk onderwijs tot een duktmodel vragen kaldeway oost aan succes hebben gemaakt vervolgens en dat is dacht voor de wisselwerking tussen het proces het grootste gedeelte zal ik laten zien hoe ik en het produkt van schrijven die onlosmake deze uitgangspunten een plaats heb gegeven in lijk met elkaar verbonden zijn met behulp van een lessenserie voor 4 x nvo hun model onderstrepen en motiveren zij dat het in het belang van de kwaliteit van de uit over goed schrijfonderwijs in het vo is veel eindelijke tekst is dat docenten hun leerlin geschreven en diep nagedacht toch blijken gen zowel inzicht geven in de eisen waaraan veel leerlingen na de middelbare school op een het uiteindelijke produkt moet voldoen als i n 170 moer 1992 5 het proces dat daaraan voorafgaat hiervan uit de christelijke scholengemeenschap oude gaand wordt studenten geleerd strategische en hoven in gorinchem operationele activiteiten te laten voorafgaan aan activiteiten op uitvoerend niveau omvang zestien lessen gedurende vier we wanneer zo n aanpak succes heeft bij studen ken vier lessen per week ten loont het de moeite na te gaan of deze ook in het middelbaar onderwijs toegepast kan rol van de docent theoretisch gedeelte cen worden een vertaling van de cursus voor stu traal a het schrijfproces introduceren b de denten naar een lessenserie voor leerlingen in verschillende stappen introduceren c controle het voortgezet onderwijs was mijn doel de momenten aangeven praktisch gedeelte a be basis werd gevormd door de twee uitgangs schikbaar zijn rondlopen b leerlingen moti punten die ik in het begin heb genoemd wat veren c leerlingen feedback geven d controle scherper geformuleerd luiden ze houden op wat er gebeurt goed schrijfonderwijs moet aandacht besteden zowel aan het eindprodukt als aan de proces opzet overeenkomstig de vier fasen van het kant van schrijve n schrijfproces zie schema op pag 172 is de les goed schrijfonderwijs moet leren dat schrij senserie opgedeeld in vier delen ven naast vooruitkijken op gezette tijden ook een onderwerp kieze n terugkijken vereist een vraag doel en publiek bedenken ik ga er dus vanuit dat inzicht in het schrijf antwoord geven op de vraa g proces en in de zogenaamde eerste stappen niet de tekst afwerken alleen van belang is voor degene die langere deze vierdeling van het schrijfproces is niet teksten schrijven zulke inzichten vormen een voor niets ze is zo belangrijk omdat de ene wezenlijk onderdeel van het schrijven van alle fase een voorwaarde is voor de volgende fase soorten zakelijke teksten en daarom moet er pas als je je onderwerp voldoende hebt inge ook aandacht aan worden besteed bij het perkt heeft het zin om je over het opstel l en schrijfonderwijs in het middelbaar onderwijs van een

vraag te buigen dit wordt vaak verge ten of overgeslagen en dat levert dikwijls pro achtergronde n blemen op in een later stadium bij voorbeeld tijdens het uitschrijven van de tekst ei se n allereerst iets meer duidelijkheid over de moraal die hier achter schuilt is deze alles de plaats van handeling deze lessenserie is wat je in een voorgaande fase hebt verwaar gemaakt tijdens mijn stageperiode voor twee loosd of overgeslagen krijg je in een volgen 4 havo groepen van de christelijke scholen de fase op je brood en dat kost tijd en kan gemeenschap oude hoven in gor-inchem frustrerend zijn binnen de sectie nederlands op oude hoven met de gedachte dat iedere fase een voor wordt thematisch gewerkt iedere vier tot zes waarde is voor de volgende zet ik mij af tegen weken staat een thema centraal deze lessen de volledige recursiviteit die sinds flower serie viel binnen het thema niet normaal zijn hayes 1977 bij onderzoekers gemeengoed is gevonden worden de eisen waaraan de les schrijven is niet een kwestie van het zetten van senserie moest voldoen alsmede de momenten stappen waarbij de volgorde er niet toe doet en de punten van beoordeling zijn in overleg hoewel aan de ene kant de volledige recursi met de sectie tot stand gekomen viteit van flower hayes genuanceerd kan worden mag aan de andere kant het schrijven uitgangspunten aan de uitvoering het uit van een tekst ook niet gereduceerd worden tot schrijven van de tekst moeten strategische en een lineair proces tot het zetten van bepaalde operationele activiteiten voorafgaan schrijven stappen in een bepaalde volgorde schrijven vereist naast vooruitkijken op gezette tijden is een voortdurend controleren van stappen terugkijken en dat vergt naast stappen vooruit op gezette tijden ook stappen terug doelgroep bovenbouw van het voortgezet onderwijs in dit geval 4 havo leerlingen van 19925 moer 171 het schrijven van een tekst wordt dus opge i doel onderwerp kieze n deeld in vier fasen vanaf het eerste moment moet deze genuanceerde recursiviteit voor de vertrekpunt je weet nog geen onderwerp leerlingen duidelijk zijn ik leg ze uit dat de vier fasen een aantal belangrijke overeenkom stappen sten hebben zo is het voor ieder fase van be je verkent je thema lang om vooraf kort stil te staan bij de volgende je kiest binnen het thema een onderwerp vragen je perkt je onderwerp in je maakt je onder wat is mijn vertrek uitgangspunt werpkleiner wat is mijn doel hoe kan ik dit doel bereiken welke stappen moet ik achtereenvolgens zetten om mijn doel w te bereiken wanneer alle stappen uit een bepaalde fase 2 doel een vraag doel en publiek bedenken doorlopen zijn moet er achteraf teruggekeken worden iedereen dient zich af te vragen of het vertrekpunt je hebt een onderwerp gekozen doel van die fase daadwerkelijk bereikt is is dit maar je weet er nog maar weinig van a f het geval dan is daarmee aan de voorwaarde voldaan om met de volgende fase te beginnen stappen is dit niet zo dan zal er een stap terug gedaan je verkent je ingeperkte onderwerp moeten worden om het geheel weer op de rails je bedenkt een vraag te krijgen je bedenkt een doel je bedenkt een publiek voordat de inhoud van de lessen aan bod komt eerst nog iets over de manier van aanbieden de gedachte dat in de praktijk het proces van schrijven niet van het eindprodukt te scheiden is laat maar een manier van aanbieden 3 doel antwoord geven op je vragen toe in de 16 lessen die ik tot mijn beschikking had zouden de leerlingen het hele schrijf vertrekpunt je hebt duidelijk een vraag doel onderwijs van begin tot eind aan de hand van en publiek

voor ogen een onderwerp moeten doorlopen de keuze van het onderwerp kende een beperking het stappen moest vallen binnen het thema niet normaal je schrijft je eerste versie zijn gevonden worden dat in die maand op je schrijft je tweede versie oude hoven centraal stond beschrijving van de lessen in de volgende beschrijving van de lessen han 4 doel de tekst afwerken teer ik de vier fasen als indelingsprincipe de nummers tussen vierkante haken zijn de les vertrekpunt inhoudelijk hoeft je niets meer nummers aan je tekst te veranderen onderwerp kiezen en inperken het stappen vertrekpunt voor deze fase is je weet nog geen je maakt je structuur zichtbaar onderwerp je let op de presentatie van je inhoud je let op de uiteindelijke afwerking van je thema verkennen i aan het eind van deze afwerking eerste fase moet iedereen duidelijk voor ogen hebben waar hij of zij over gaat schrijven het het schrijfproces in vierfasen thema staat zoals gezegd al vast daarbinnen 172 moet 19925 moet een onderwerp gekozen worden om over te kunnen schrijven het onderwerp roept een idee te krijgen van wat een mogelijk onderwerp is op een aantal ideeën op waaruit gekozen zal worden derwerp zou kunnen zijn begin met een lijst van tien worden het stapsgewijs inperken helpt je brainstormronde eerst iedereen voor zich het een selectie te maken uit de verschillende mogelijkheden resultaat staat op papier daarna worden de gelijkheden die met het onderwerp samenhangen ideeën uitgewisseld en verzameld op het bord op een eenvoudige manier om je onderwerp af te baken daarna volgen twee meer gerichte voorstellen in te perken is het zogenaamde filterprincipe je moet van brainstormen het gericht associëren kiest voor een bepaald onderwerp en daarbinnen het doorschrijven op twee vellen hieruit nemen breng je steeds verdergaande verbijzonderde vloeit voor iedere leerling een lijstje van mogelijkheden aan verschuren 1986 met zijn allen gelijkheden voort hebben we een aantal voorbeelden op het bord het doel van deze verkenronde is tweeledig gedaan een daarvan was in de eerste plaats biedt het zoals bellensen stelt een keuzemogelijkheid zo'n lijstje thema die erin bouwt de veiligheid in dat je niet met het onderwerp huisdiere inste het beste dat je te binnen schiet aan de slag inperkingen 1 honden 2 poedels 3 het kapsel hoeft te gaan bellensen 1990 p 127 in de van poedels tweede plaats moet deze verkenronde de leerlingen in staat stellen te bepalen wat voor hen als je dit voorbeeld bekijkt lijkt het inperken de prettigste manier van verkennen is van je onderwerp nauwelijks problemen op te hoeven leveren waarom wordt het inperken onderwerp kiezen uit het lijstje van mogelijkheden zodra je dat op je eigen onderwerp toepast dan gelijkheden wordt een onderwerp gekozen het vaak zo moeilijk gevonden waarom hebben enige criteria op dat moment is dat het on veel studenten en leerlingen daar moeilijkheden derwerp de leerling moet interesseren den mee het antwoord op deze vraag combi neer ik met het antwoord op de vraag waar onderwerp inperken 3 het gekozen onder om het goed inperken van je onderwerp zo werp moet vervolgens ingeperkt worden bij belangrijk is het inperken maken van het onderwerp komt in de eerste plaats is het inperken of kleiner meer kijken dan alleen de eigen interesse een maken van je onderwerp een belangrijke stap inperking is pas een goede inperking wanneer in de richting van de vraag waar je in je tekst er op grond van dat ingeperkte onderwerp in antwoord op gaat geven door het onderwerp de vereiste tijd twee weken op basis van kleine kleiner te maken wordt het onderwerp con ratuur minimaal drie verschillende

bronnen creter dat is winst maar ook verlies een artikel van de vereiste omvang anderhalf a hiermee kom ik op een van de redenen waar twee kantjes kan worden geschreven en om inperken zo moeilijk kan zijn met het het ingeperkte onderwerp valt binnen het the concreter maken van je onderwerp snijd je ma het bredere onderwerp dat voor iedereen mogelijkheden af mogelijkheden die je wel vaststaat niet normaal zijn gevonden wor ziet waar je al over nagedacht hebt al over den gelezen hebt met anderen over gepraat hebt enzovoort maar waar je wel in zult moeten omdat zowel het belang als de problematiek snijden wil je uiteindelijk uitkomen op een van inperken vaak wordt onderschat vgl oost vraag die je binnen de beschikbare tijd ook i990a en b sta ik er hier wat langer bij stil zinvol kunt beantwoorden echter niet eerder dan nadat ik uitgelegd heb ten tweede is het bewust inperken van je wat het inperken van het onderwerp betekent onderwerp zo belangrijk omdat het je helpt de het inperken van het onderwerp is het steeds verbanden te expliciteren die er bestaan tussen weer en steeds verdergaand kiezen uit verschil het thema in dit geval niet normaal zijn ge lende mogelijkheden flower hayes 1977 vonden worden en het onderwerp je krijgt om bij de praktijk te blijven wanneer een zicht op de context vanwaaruit je naar je on leerling een onderwerp heeft gekozen is dat derwerp kijkt vaak ben je als schrijver ge meestal nog te veelomvattend om daar gericht neigd om je vanaf het moment dat je enig zich t 1992 5 moer 17 3 krijgt op datgene waar je stuk over zal gaan je tuur moet hen verder helpen het ingeperkte meteen in het diepe te storten en je alleen nog onderwerp te beoordelen op kwaliteit wan daarmee bezig te houden je vraagt je niet neer er drie bronnen gevonden zijn die aan de langer af in welk kader je dat eigenlijk deed ter vereisten voldoen kan er worden overgegaan illustratie twee voorbeelden uit 4 havo tot het bedenken van een vraag doel en pu blik zo nee dan is ook hier de enige oplos thema niet normaal zijn gevonden worden sing de stap terug in deze fase komt dat onderwerp hetzelfde doen als anderen meestal neer op een aanpassing van de inper inperkingen 1 verliefd zijn 2 vriendjes king een enkele keer zit er niets anders op dan literatuur een stapel exemplaren van het tijd van onderwerp te veranderen schrift yes een vraag doel en publiek bedenken 6 7 om en het resultaat van een buurvrouw wier inte straks gericht te kunnen schrijven is een afba resse op hetzelfde plan ligt kening van het onderwerp niet voldoende daarvoor moet je niet alleen weten waarover je thema niet normaal zijn gevonden worden gaat schrijven je moet ook weten waarom en onderwerp alles doen om erbij te horen voor wie je daar over gaat schrijven waarom is inperkingen l lijnen 2 dieten het zo belangrijk dat die groep mensen iets over dat onderwerp te weten komt veel in terugkijken heb ik mijn doel bereikt 4 bij het houdelijke keuzen en antwoorden op vragen terugkijken moet worden nagegaan of de in als hoort dit er nog bij hoe diep moet ik perking aan de gestelde eisen voldoet wan hierop ingaan hangen af van het doel en het neer je terugkijkt naar deze twee voorbeelden publiek dat de schrijver voor ogen heeft dan blijkt al snel dat er nogal wat aan schort voor beide geldt dat de eis dat er minimaal te zamen kunnen de inperking de doelstelling drie secundaire bronnen over het onderwerp te en het publiek gezien worden als drie belang vinden moeten zijn veel moeite zal kosten rijke strategische middelen voor tijdens en na vooral omdat de eis dat het ingeperkte

onder het schrijven zullen ze de schrijver antwoord werp moet vallen binnen het thema in beide geven op belangrijke vragen gevallen lijkt te berusten op een persoonlijke vooraf geven inperking doel vraag en pu vooronderstelling het al dan niet normaal ge bleek richting aan de speurtocht door de litera vonden worden hangt in het eerste geval af van tuur naar welke informatie ga ik op zoek te het hebben van een vriend en in het tweede vens geven ze richting aan de manier waarop voorbeeld wordt het volgen van dieten van de informatie straks geordend zal gaan wor doorslaggevend belang geacht den wat moet eerst wat daarna en wat aan het de noodzaak van het op gezette tijden terug eind achterom kijken is met name bij het inperken tijdens het schrijven geven ze antwoord op heel duidelijk de tussentijdse evaluatie aan al genoemde vragen als hoe diep moet ik het eind van de eerste fase heeft bij velen voor hierop ingaan of welk idee is relevant komen dat de tekst al voortijdig uit de rails achteraf stellen ze de schrijver in staat om de liep tekst te evalueren heb je bereikt wat je wilde bereiken is je vraag beantwoord en sluit je 2 vraa g doel e n publiek het vertrekpunt tekst aan bij je publiek voor deze fase is je hebt een onderwerp ge kozen maar je weet nog maar weinig van je terugkijken heb ik mijn doel bereikt voordat onderwerp af het eigenlijke uitschrijven van de tekst gaat beginnen is het belangrijk dat de gezette stap het ingeperkte onderwerp verkennen 5 de pen uit deze fase geevalueerd worden hoe leerlingen krijgen de opdracht om in het staat het met de kwaliteit van je doel je vraag weekend naar de bibliotheek te gaan en daar en je publiek heb je voldoende helder voor op zoek te gaan naar informatie over hun on ogen waarom je voor wie waarover gaat derwerp de hoeveelheid en het soort litera schrijven 174 moer 1992 5 ter afsluiting een voorbeeld uit 4 havo als tekst in het geval van de tweede versie lag het de verschillende stappen zorgvuldig zijn gezet accent op de afwerking en presentatie van de en kritisch geevalueerd blijkt een dergelijk tekst de eerste versie wordt twee keer nageke resultaat eerder regel dan uitzondering ken eerst door een buurman of buurvrouw daarna door mij thema niet normaal zijn gevonden worden zowel de kwaliteit van het commentaar als de onderwerp gedrag kwaliteit van de eerste versie worden door mij inperkingen 1 gewoontes 2 gewoontes van beoordeeld en becijferd het eindcijfer wordt buitenlanders 3 gewoontes van buitenlanders bepaald op basis van de verhouding 5 eerste in nederland 4 gewoontes van turken marok versie 2 commentaar 3 eindversie rokkanen surinamers en molukkers in neder land ggewoontes van turken in nederland het schrijven van de eerste versie 8 12 in de vraag wat zijn de gewoontes van turken in lessen acht en negen zijn de leerlingen bezig nederland die anders zijn dan de normale met het verzamelen en verwerken van relevante gewoontes van de nederlanders informatie in de lessen tien tot en met twaalf doel als men de gewoontes van allochtonen wordt de eerste versie geschreven bij het kent dan kijkt men niet zo raar tegen hen aan schrijven van de eerste versie krijgt iedereen de we moeten leren om de allochtonen en hu n opdracht alleen te letten op de volgende drie gewoontes te accepteren punten publiek de mensen in nederland de structuur van de tekst zit mijn tekst lo gisch in elkaar is er een duidelijk driedeling antwoord g even op de vraa g het ver in terug te vinden inleiding kern slot wat is trekpunt voor deze fase is je hebt duidelijk de kwaliteit van mijn inleiding en slot passen

voor ogen welke vraag je wilt beantwoorden de titel en eventueel de ondertitel bij mijn welk doel je wilt bereiken en voor wie je gaat tekst zijn ze niet te ruim hetzelfde geldt schrijven voor de tussenkopjes als die er zijn voor de duidelijkheid in deze fase gaat het alleen om nu de richting is bepaald kan iedereen met het het duidelijk maken van de grote lijn van de uitschrijven van de tekst beginnen schrijven is tekst het verband tussen de kleinere delen echter herschrijven voor het schrijven van een alinea's en zinnen komt bij de afwerking aan goede tekst heb je tijd nodig de meeste goede de orde teksten worden niet in een keer geschreven de inhoud van de tekst geeft mijn tekst ant daarnaast is het van belang om je aandacht tij woord op de vraag geef ik voldoende infor dens het uitschrijven van een tekst zoveel mo matie herhaal ik niet te veel gelijk te verdelen het uitschrijven van een het doel bereik ik met datgene wat ik ge tekst bestaat immers uit een aantal nogal ver schreven heb mijn doel schillende taken zo moetje bepalen wat wel in je tekst komt en wat niet je moet de volgorde t3 aan het eind van de week vindt er een uit bedenken en voorkomen dat de inhoud als los wisseling van de eerste versies plaats iedere zand aan elkaar hangt je moet ervoor zorgen leerling levert commentaar op de eerste versie dat je publiek de tekst begrijpt dus je moet van zijn of haar buur daarna wordt de eerste goed en helder formuleren versie en het commentaar door mij beoordeeld de meest efficiënte manier om je tekst uit te en waar nodig nog door mij van commentaar schrijven is dan ook door een logische volgorde voorzien het nakijken en beoordelen door de aan te brengen in de taken die je te wachten buurman of buurvrouw en door mij gebeurt staan op basis van dezelfde punten om de praktijk van het schrijven zoveel mo gelijk te benaderen heb ik het herschrijven het schrijven van de tweede versie t4 aan de in de lessenserie opgenomen alle leerlingen hand van het commentaar dat op de eerste schrijven hun definitieve tekst in twee keer bij versie is geleverd door de medeleerling en het schrijven van de eerste versie is de aandacht door mij wordt de tweede versie geschreven voornamelijk gericht op de inhoud van de waar nodig moet het een en ander inhoudelij k 1992 5 moer 175 worden bijgesteld of anders geordend worden de presentatie van de inhoud hieronder valt de de afronding van de tekst vindt plaats in de informatiedichtheid en de aantrekkelijkheid laatste fase in de praktijk hebben de meeste van de tekst hoeveel woorden heb je nodig leerlingen het herschrijven op inhoud en de af om je verhaal te vertellen met een uitgebreide ronding van de tekst samen genomen de manier van schrijven loop je het risico dat je tekst een saaie indruk maakt een bondige terugkijken heb je antwoord gegeven op je vraag tekst kan daarentegen een zakelijke indruk en daarmee je doel bereikt wanneer er geen maken maak je gebruik van voorbeelden inhoudelijke problemen meer zijn wanneer wissel je korte zinnen af met lange zinnen je vraag beantwoord is je doel bereikt en je enzovoort ook bij de manier waarop jij je structuur helder en logisch is dan kun je be tekst presenteert komt het publiek om de hoek ginnen aan de laatste fase is dit niet zo dan kijken maar en dat wordt nogal eens over het geldt ook hier dat je eerst nog een stap terug hoofd gezien ook het doel van je tekst bepaalt zult moeten wanneer je je vraag nog niet vol in hoge mate de presentatie van de inhoud als ledig hebt beantwoord dan zul je terug moeten je iemand uit wilt leggen wat de gewoontes van naar de literatuur als de

structuur van je tekst turken en marokkanen zijn zul je vooral dui te wensen over laat dan zul je de ordening van je delijk moeten zijn dan kies je niet voor popu tekst bij moeten stellen lair taalgebruik of voor een sfeerbeschrijving 4 de tek s t a f werken het vertrekpunt voor de formulering de formulering van de tekst deze fase is inhoudelijk hoeft je niets meer aan is noch publiek noch doelaafhankelijk onder je tekst te veranderen de formulering valt het nalopen van de tekst op spellings stijl en grammaticale kwesties t5 16 de aandacht in deze laatste fase ligt zoals gezegd op het afwerken van de tekst de uiterlijke afwerking de uiterlijke afwer hierbij ligt het accent op de volgende punten king bestaat in het geval van deze lessenserie aandacht besteden aan het publiek aan het uit de mogelijkheid de tekst aan te vullen met zichtbaar maken van de structuur aan de pre illustraties opnieuw spelen doel en publiek sentatie van de inhoud aan de formulering en hier een rol als laatste aan de uiteindelijke afwerking van de tekst dit zijn tevens de vijf punten waarop terugkijken heb je je doel bereikt is je tekst de tweede versie beoordeeld wordt voor het afgewerkt en ben je er tevreden over dan is herschrijven van de eerste versie tot de defini je tekst af en kan hij ingeleverd worden ben je tieve versie hadden de leerlingen drie lessen nog niet helemaal tevreden dan zul je als alles verder in orde is voor de laatste keer een stap het zichtbaar maken van de structuur tijdens terug moeten doen en je tekst op een van de het schrijven van de eerste versie is het aan bovengenoemde punten bij moeten stellen dacht besteden aan de structuur al aan de orde geweest het ging toen vooral om de grote lijn ervaringen met de lessenserie van de tekst nu bij de afwerking van de tekst is er gelegenheid om de structuur van kleinere heb ik bereikt wat ik wilde bereiken mijn delen expliciet zichtbaar te maken hoe is de eigen antwoord luidt zonder enige twijfel ja alineaverdeling sluiten de alinea s goed op dit is voor mij de periode geweest waarin ik elkaar aan is het verband ertussen duidelijk met het meeste plezier heb gegeven omdat is het verband tussen de zinnen onderling de leerlingen zichtbaar leerden duidelijk hier komt het publiek om de hoek dit enthousiasme mag echter niet verhullen kijken immers het publiek bepaalt voor een dat er voor een volledig beeld van de lessen belangrijk deel in hoeverre toelichtingen op de serie nog een paar belangrijke opmerkingen structuur in de tekst nodig zijn om de draad gemaakt moeten worden zo is daar in de eerste van het verhaal vast te kunnen houden het plaats de factor tijd het kunnen beschikken gaat hierbij om het al dan niet aanbrengen van over een lange en aaneengesloten periode is signaal verbindings en verwijzingswoorden noodzakelijk om leerlingen inderdaad het hele 1 76 moer 1992 5 schrijfproces te kunnen laten doorlopen een conclusie gekomen dat ze door op deze manier dergelijke relatief lange periode met het te werken in staat blijken om gerichter te schrijven van een stuk bezig zijn kan daarnaast schrijven je weet nu wat je in je artikel moet als nadeel hebben dat de motivatie tegen het verwerken je krijgt een idee van wat je gaat eind afzakt schrijven ik vond dit veel beter dan vroeger naast het kunnen beschikken over een lange toen moest ik gewoon een opstel in een keer aaneengesloten periode vraagt deze aanpak ze schrijven door de verschillende versies en het ker de eerste keer veel inzet van de betrokken commentaar wist je veel beter wat en hoe je docent veel leerlingen roepen bij het contro iets moest doen leren van de verschillende stap-

pen de hulp van in dit verband noemen de leerlingen nadruk de docent in ze willen weten of wat ze hebben kelijk de aandacht die er tijdens de lessen is gedaan goed is of ze met succes aan de vol besteed aan de stappen die aan het eigenlijke gende stap of fase kunnen beginnen schrijven voorafgaan het blijkt inderdaad in met name het inperken en het bedenken van het belang van de kwaliteit van de uiteindelijke een vraag doel en publiek kostte de leerlingen tekst te zijn wanneer de docent expliciet aan en de docent de nodige inspanning de pro dacht besteedt aan de eerste stappen van het blematiek van het inperken is reeds uitgebreid schrijfproces aan het inperken van het onder aan de orde geweest voor de docent is het werp en aan het kiezen van een vraag doel en probleem dat zich bij het bedenken van een publiek de leerlingen hebben aangegeven dat vraag doel en publiek voordoet met name te juist deze stappen een belangrijke rol speelden wijten aan het feit dat het tempo van veel leer in de verdere opbouw van hun verhaal en dat ze lingen op dat moment uiteen gaat lopen som juist daardoor in staat waren om gericht te migen kunnen meteen aan de slag anderen schrijven je denkt zo al na over je onderwerp zijn nog bezig met het bijstellen en of aanpas en het geeft houvast voor de opbouw van het sen van hun onderwerp voor de leerlingen is verhaal het inperken van je onderwerp zorgt het lastig omdat velen een vraag en een doel ervoor dat je niet te veel informatie opneemt bedenken dat niet bij het onderwerp past door het bedenken van een doel vraag en pu zodra de richting duidelijk is blijken de be blik weet je wat je in je artikel aan informatie langrijkste problemen uit de weg geruimd en moet verwerken levert het uitschrijven geen onoverkomelijke problemen meer op afwisselend zijn de leer je kunt je fouten verbeteren en je verhaal goed lingen vier lessen meer en minder geconcen opbouwen de vraag naar de opzet van de treerd bezig geweest met het schrijven van de lessenserie wordt vrijwel unaniem positief eerste versie het schrijven van de tweede ver beantwoord de leerlingen waarden de bena sie kostte duidelijk meer energie de oorzaak dering die inhoudt dat de tekst niet in een keer was motivatie het enthousiasme waarmee de geschreven wordt maar in stappen en het van leerlingen aan de slag gingen was duidelijk tijd tot tijd evalueren en waar nodig bijstellen lager dan bij het schrijven van de eerste versie van die stappen je hebt nu de tijd om goed na te denken en om informatie en advies te vra m e ning van de leerling e n de vraag gen zo kun je beter nadenken wat voor een bl ijft of de lessenserie daadwerkelijk heeft fouten je maakte geleid tot inzicht in het schrijfproces in het bijzonder in de stappen die aan het eigenlijke een langere bedenktijd levert goed werk gedu schrijven voorafgaan en tot inzicht in het feit rende vier weken met het schrijven van een dat schrijven naast vooruitkijken ook terugkij stuk bezig zijn heeft zoals ik al heb aangege ken vereist daarover laat ik graag de leerlingen ven het nadeel dat de motivatie tegen het eind aan het woord de belangrijkste opmerkingen af kan zakken daartegenover stellen de leer die naar aanleiding van de enquête naar voren lingen dat juist het feit dat hun tekst niet in kwamen heb ik in drie punten samengevat een of twee lesuren af hoeft te zijn hen in staat stelt om tot betere resultaten te komen ik zo kun jegerichter schrijven aan het eind van vind het fijn dat je nu eens op je gemak kunt de lessenserie zijn de meeste leerlingen tot de schrijven en daar goed over na kunt denken 19925 moer

177 met name het schrijven van de tekst in twee literatu r versies werd als zeer positief ervaren ik heb zo wel een beter opstel geschreven dan anders bellensen p zeggen schrijven en drukken hoe help ik kinderen om tot betere teksten te kortom deze op een cursus voor studenten komen in moer 1990 4 p 122 131 geente lessenserie blijkt ook voor het schrijf flower l s j r hayes problem solving onderwijs inhei voortgezet onderwijs effect te strategies and the writing process in college sorteren inzicht in het schrijfproces en in de english 39 1977 p 449 461 noodzaak van het op gezette tijden terugkij kaldeway j h oost een proces produktmo ken blijkt niet alleen van belang voor het del van het studeren in f j slobbe d lanke schrijven van langere teksten maar ook voor stijne a red terugblik op tien jaar studievaar de teksten zoals die in het voortgezet onder digheden toekomstige ontwikkelingen eindho wijs geschreven worden ook voor dit schrijf ven technische universiteit t990 p 153 175 onderwijs geldt een goed begin is het halve oost h inperken t in los contact 22 i990a werk p 5 8 oost h inperken a in los contact 2 3 i990b ten slotte nog een enkel woord over de rich p 5 9 ting waarin gedacht moet worden om een der verschuren p j m de probleemstelling voor een gelijke lessenserie te perfectioneren verdere onderzoek utrecht het spectrum 1986 ontwikkeling van de cursus voor studenten aan de ruu heeft laten zien dat goed schrijf onderwijs niet alleen inzicht in het schrijfpro ces en in het belang van het op gezette tijden terugkijken vereist oost i990b gaat nog een stap verder als hij stelt dat goed schrijfonder wijs leerlingen tevens duidelijke criteria aan de hand zal moeten doen met behulp waarvan ze zelf in staat zijn om de verschillende stappen adequaat te kunnen beoordelen een didactiek die naast de genoemde uitgangspunten inzicht geeft in welke eisen aan een goede inperking en een goede vraag een goed doel en publiek gesteld moeten worden zal leerlingen meer en meer in staat stellen problemen zelf op te los sen en meer grip te houden op de kwaliteit van de uiteindelijke tekst een belangrijk voordeel voor de docent is dat inzicht in dergelijke cri teria bij de leerling de begeleidende rol van de docent terug zal brengen voor de leerlingen uit de twee 4 havo groe pen lijkt een dergelijke verbetering van de les senserie nog niet direct noodzakelijk op de vraag of ze het schrijven van een volgende tekst na deze opzet anders aan zullen pakken antwoordt ruim de helft van de leerlingen dat ze dat op een vergelijkbare manier aan zal pak ken een kwart geeft te kennen weer op de oude vertrouwde manier te werk te zullen gaan en de rest zegt bij het schrijven van een volgen de tekst in ieder geval gebruik te zullen maken van twee versies een leerling zei het zelfs zo leraren moeten allemaal zo gaan werken 17 8 moer 199 2 5